

ΓΗΓΕΝΕΙΣ ΚΑΙ ΝΕΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΣΤΟΝ ΠΕΡΙΑΣΤΙΚΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΧΩΡΟ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ, ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ

Πέτρου Μιχάλης

Δρ. Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, mpetrou@panteion.gr

Περίληψη: Οι πρόσφατοι κοινωνικοοικονομικοί μετασχηματισμοί της υπαίθρου δημιουργούν έναν περίπλοκο αγροτικό χώρο αναδεικνύοντας νέα διακυβεύματα σχετικά με την αξιοποίηση των τοπικών πόρων. Διαφορετικές αναπαραστάσεις του 'αγροτικού' για τον ίδιο φυσικό χώρο από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες οδηγούν σε αντικρουόμενες διαχειριστικές πρακτικές, επάλληλες σημασιοδοτήσεις του χώρου, και συγκρούσεις.

Στην εισήγηση αυτή θα παρουσιάσουμε, στη βάση των αποτελεσμάτων επιτόπιας έρευνας (2009), τους πρόσφατους μετασχηματισμούς και τις χωροκοινωνικές δυναμικές της παραθαλάσσιας αγροτικής ζώνης της βορείου Κορινθίας που συνδέονται με τις παλαιότερες και νεότερες περιαστικές λειτουργίες της περιοχής. Πρόσφατα, η επέκταση του προαστικού σιδηροδρόμου μέχρι την Κόρινθο και το Κιάτο σε συνδυασμό με την ελκυστικότητα του τοπίου έλκουν νέο πληθυσμό για μόνιμη ή εποχική εγκατάσταση δημιουργώντας νέα διακυβεύματα στο χώρο αλλά και διαφορετικές πολιτισμικές όψεις των γεωγραφικών ορίων. Κατ' επέκταση παρατηρούνται νέοι τύποι συγκρούσεων μεταξύ παλαιών και νέων χρήσεων της γης καθώς και μεταξύ αυτοχθόνων και νέων κατοίκων στην περιοχή. Στόχος της εισήγησης είναι η ανάλυση, με βάση τα αποτελέσματα της επιτόπιας έρευνας, των πρακτικών χρήσης της γης, των συγκρούσεων καθώς και των κοινωνικών αναπαραστάσεων σε σχέση με το 'τοπικό' και το 'αγροτικό' των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων (γηγενείς, παλινοστούντες, νεοεισεχόμενοι).

Abstract: Recent rural change process create a new complex space highlighting new stakes with regard to exploitation of local resources. Different representations of the 'rural' to the same physical space from different local actors and ideologies lead to conflicting management practices, successive significations of space and rural conflicts.

In this paper we present –based on field research results- recent changes and socio-spatial dynamics of littoral rural area of northern Korinthos associated with older and newer periurban functions in the region. Recently, the expansion of suburban railroad to Corinth and Kiato coupled with the attractiveness of the landscape attract new people to the area for permanent or seasonal installation. Hence there are new types of conflicts between old and new land uses and between indigenous and new residents in the area. The aim of this paper is the analysis –on the basis of the survey results- of land use practices, conflicts and social representations of the 'local' and 'rural' of different social groups.

Λέξεις κλειδιά: Περιαστικός αγροτικός χώρος, Κοινωνικές αναπαραστάσεις, Χωρικά διακυβεύματα, Αγροτικές συγκρούσεις

Key words: Periurban rural space, Social representations, Spatial stakes, Rural conflicts

1. Η επιστροφή των αστών στην ύπαιθρο. Χωρο-κοινωνικοί μετασχηματισμοί και προσλήψεις της αγροτικότητας

Οι πρόσφατοι κοινωνικοοικονομικοί μετασχηματισμοί της υπαίθρου (‘αποαγροτοποίηση’, ‘πολυλειτουργικότητα’ της γεωργίας, ποιοτική στροφή της κατανάλωσης) δημιουργούν έναν νέο περίπλοκο αγροτικό χώρο αναδεικνύοντας νέα διακυβεύματα σε σχέση με την οικειοποίηση και αξιοποίηση των τοπικών πόρων. Ειδικότερα, ενώ μέχρι πρόσφατα η γεωργική χρήση της γης δημιουργούσε μια σχετική σταθερότητα στις αγροτικές κοινότητες και ο κυρίαρχος λόγος αναπαριστούσε τον αγροτικό χώρο ως ομοιογενή (οικονομικά και κοινωνικό-πολιτισμικά) αποτελώντας τη βάση της αγροτικής πολιτικής, αλλά και της όλης οργάνωσης της αγροτικής ζωής, σήμερα, διαφορετικές αναπαραστάσεις του ‘αγροτικού’ και του ‘τοπικού’ για τον ίδιο φυσικό χώρο από διαφορετικές κοινωνικές ομάδες συμφερόντων και ιδεολογιών οδηγούν σε αντικρουόμενες διαχειριστικές πρακτικές, επάλληλες σημασιοδοτήσεις του χώρου, ανταγωνισμούς και πολλαπλές συγκρούσεις (Halfacree, 1993; Jeanpeaux et Perrier-Cornet, 2008; Mormont, 1987; Woods, 1997 & 2005; Μανωλίδης και Καναρέλης, 2009).

Τα φαινόμενα αυτά παρατηρούνται κυρίως στους περιιαστικούς αγροτικούς χώρους, γιατί πρώτοι χρονικά και χωρικά υποδέχονται πληθυσμό της πόλης που μετακινείται σε αναζήτηση καλύτερης ποιότητας ζωής ‘κοντά στη φύση’ και ταυτόχρονα κοντά στην πόλη (Bossuet, 2006; Burgel, 1987; Halfacree, 2008). Για τους μετακινούμενους προς την ύπαιθρο κατοίκους της πόλης, βασικές συνιστώσες του προσδοκώμενου πλαισίου ζωής, και οι οποίες αξιοδοτούν το χωρικό και κοινωνικό κεφάλαιο της κατοικίας είναι: η θελκτικότητα της φύσης (τοπία, φυσική ζωή, καθαρός αέρας), ο τύπος της κατοικίας (μονοκατοικία με κήπο), η προσβασιμότητα στο κέντρο εργασίας (σύγχρονα δίκτυα και μέσα μεταφοράς). Η φύση είναι ο ακρογωνιαίος λίθος της κοινωνικής κατασκευής της αγροτικότητας (Woods, 2003).

Στην περίπτωση των παραθαλάσσιων περιιαστικών περιοχών, όπως η περιοχή μελέτης της Κορινθίας, τα φαινόμενα εντείνονται με την εγκατάσταση νέων κατοικιών ή την μετατροπή της εξοχικής σε κύρια κατοικία (Modenes-Cabrerizo and Colas 2007; Vepsalainen and Pitkanen, 2009). Η προνομιακή θέση των περιοχών αυτών έλκει νέους κατοίκους από την πόλη, νέο-εισερχόμενοι στην περιοχή αλλά και παλιννοστούντες που κατάγονται από την περιοχή. Παράλληλα, ο κορεσμός της παραθαλάσσιας ζώνης ωθεί σε εσωτερικές αγροτικές ζώνες όπου το κόστος απόκτησης γης και κατοικίας είναι χαμηλότερο ενώ το αγροτικό τοπίο αποτελεί «φυσικό θέλγητρο».

Τα φαινόμενα αυτά αναδεικνύουν όχι μόνο νέες πρακτικές κατοίκησης αλλά και νέες στρατηγικές επιλογής του τόπου εργασίας/ τόπου κατοικίας μέσα σε υπερτοπικά γεωγραφικά σύνολα διευρύνοντας το χώρο διαβίωσης, την πολυτοπική σύχναση (χώροι εργασίας, διαμονής, αναψυχής) και τελικά το αίσθημα «του ανήκειν» σε περισσότερους τόπους (αστικούς και αγροτικούς) αναδεικνύοντας κατ’ αυτόν τον τρόπο μια «νέα αγροτικότητα» της υπαίθρου (Ανθοπούλου, 2009; Γούσιος, 2006). Παράλληλα, στο πλαίσιο της κινητικότητας αλλά και μέσα από αυτήν την πολυτοπική αίσθηση «του ανήκειν», η συγκρότηση ή η επανασυγκρότηση της ταυτότητας των κοινωνικών υποκειμένων καταλήγει να αποτελεί μια δυναμική διαδικασία άρρηκτα συνδεδεμένη με τις καθημερινές σχέσεις αλληλεπίδρασης των ατόμων σε πολλά και ταυτόχρονα διαφορετικά, επάλληλα (υπερτοπικά και τοπικά) πεδία κοινωνικοπολιτισμικών και οικονομικών δραστηριοτήτων, (Eriksen, 1993). Έτσι, ο τρόπος αυτοπροσδιορισμού γηγενών και νεοεισερχόμενων, με λίγα λόγια η οικοδόμηση της ταυτότητάς τους διαμορφώνεται μέσα από ρευστές, συγκυριακές και πάντα αλληλοτροφοδοτούμενες διαπροσωπικές τους επαφές και συμπεριφορές. Οι διεργασίες κάτω από τις οποίες εκδηλώνονται αυτές οι ατομικές και κοινωνικές συμπεριφορές, ντόπιων και νεοαφιχθέντων, αλλά και ο τρόπος με τον οποίο αντιδιαστέλλονται, διαμορφώνονται με βάση πολιτισμικά κριτήρια, (πολιτισμικές αναπαραστάσεις, ιδεολογίες, παράγοντες όπως συγγενικές σχέσεις, καταγωγή,

εντοπιότητα, κλπ) αφού το ζητούμενο είναι, το τι αποτελεί κάθε φορά πεδίο διαπραγματεύσεως για τις δύο πλευρές. Με λίγα λόγια, τι καλούνται τα εμπλεκόμενα μέρη, να παραχωρήσουν και τι όχι, ποιες αξίες είναι διατεθειμένα να περιφρουρήσουν, ποιες θεμελιώδεις αρχές και πρότυπα πρέπει να διαφυλάξουν, και από ποιες είναι σκόπιμο να παραιτηθούν.

Οι αγροτικές περιαστικές περιοχές γνωρίζουν έναν αυξανόμενο ανταγωνισμό γύρω από τις χρήσεις γης και τον έλεγχο τους που μπορεί να καταλήξει σε ανοικτές αντιπαραθέσεις μεταξύ μεμονωμένων ατόμων (π.χ. αντιπαραθέσεις γειννίασης) ή μεταξύ κοινωνικών ομάδων (π.χ. γεωργοί, οικολόγοι, παραθεριστές). Οι διαφωνίες και αντιπαραθέσεις χαρακτηρίζονται ως «συγκρούσεις χρήσης» για την αξιοποίηση του ίδιου τόπου (γεωργικές χρήσεις, κατοικία, αναψυχή, περιβαλλοντική προστασία) ή «περιβαλλοντικές συγκρούσεις» που σχετίζονται με αντιλήψεις σχετικά με την προστασία του αγροτικού και του φυσικού περιβάλλοντος: π.χ. διαφωνίες για τη χωροθέτηση χωματερής σε κοινοτικούς χώρους, την αδειοδότηση κτηνοτροφικής μονάδας, τις καταπατήσεις δασικών εκτάσεων, την εγκατάσταση ανεμογεννητριών, τις οριοθετήσεις βιοτόπων που απαγορεύουν τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Συγκρούσεις που έχουν να κάνουν τόσο με τον συλλογικό και δημόσιο χαρακτήρα των περιβαλλοντικών πόρων ενός χώρου που συνθέτει το πλαίσιο ζωής, όσο και με ατομικές αντιλήψεις, προσδοκίες και συμφέροντα για την αξιοποίησή τους.

Στην εισήγηση αυτή παρουσιάζονται, στη βάση των αποτελεσμάτων επιτόπιας έρευνας, οι χωροκοινωνικές δυναμικές της παραθαλάσσιας αγροτικής ζώνης της βορείου Κορινθίας που συνδέονται με τις παλαιότερες και νεότερες περιαστικές λειτουργίες της περιοχής. Πρόσφατα, η επέκταση του προαστικού σιδηροδρόμου μέχρι την Κόρινθο και το Κιάτο σε συνδυασμό με την ελκυστικότητα του τοπίου (εγγύτητα της θάλασσας, αγροτικό και φυσικό περιβάλλον της ενδοχώρας) έλκουν νέο πληθυσμό στην περιοχή για μόνιμη ή εποχική εγκατάσταση δημιουργώντας νέα διακυβεύματα οικειοποίησης και εκμετάλλευσης του χώρου. Οι ποικίλες κοινωνικές νοηματοδοτήσεις της 'φύσης' και της 'υπαίθρου' και οι διαφορετικές προσλήψεις των γεωγραφικών ορίων 'του αγροτικού' που νομιμοποιούν τις κατά περίπτωση ακολουθούμενες πρακτικές χρήσης από τους κοινωνικούς δρώντες (γεωργικές, περιβαλλοντικές, οικιστικές χρήσεις, κοκ) αναδεικνύουν νέους τύπους χωρικών και κοινωνικών συγκρούσεων στην τοπική κλίμακα. Με άλλα λόγια αναδεικνύουν ένα πεδίο συσχετισμών ανταγωνισμού, δύναμης και εξουσίας όπου η συμπόρευση των τοπικών δρώντων (γηγενείς και νεοεισερχόμενοι) καταλήγει να είναι ένα αέναο ταξίδι ανίχνευσης, αξιολόγησης και ερμηνείας εκατέρωθεν συμπεριφορών όπου η εμπλοκή πολιτισμικών αναπαραστάσεων ενεργοποιεί τη διαδικασία απόδοσης συγκεκριμένων πολιτισμικών χαρακτηριστικών, άρα και ταυτότητας, σε άτομα και ομάδες (Giddens, 1991).

2. Ερευνητικός προσανατολισμός και μεθοδολογία της έρευνας

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στην βόρεια Κορινθία, στους δύο όμορους Δήμους του Βέλου (7.750 κάτοικοι, 2001) με έδρα το Βέλο (3.017 κάτοικοι) και των Σικυωνίων (18.654 κάτοικοι) με έδρα το Κιάτο (9.655 κάτοικοι), πολύ κοντά στην πόλη της Κορίνθου (5-15 χλμ). Στόχος της έρευνας ήταν η διερεύνηση των χωρο-κοινωνικών μετασχηματισμών και των αναδυόμενων συγκρούσεων (χρήσεις γης, πρακτικές έγχειας διαχείρισης, αγροτικό τοπίο, παλαιοί και νέοι τοπικοί δρώντες) ως αποτέλεσμα του εκσυγχρονισμού των υποδομών και των μέσων μεταφοράς και δη της επέκτασης του περιαστικού σιδηροδρόμου μέχρι την Κόρινθο (2005) και το Κιάτο (2007), που μείωσαν δραστικά τον χρόνο μετακίνησης από την εξεταζόμενη περιοχή της Κορινθίας προς την Αθήνα. Ειδικότερα η επιτόπια έρευνα εστίασε στις αλλαγές των χρήσεων αγροτικής γης, στις κοινωνικές αναπαραστάσεις των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων για τον αγροτικό χώρο και τις αξίες της αγροτικότητας καθώς και στις κοινωνικές εντάσεις και συγκρούσεις μεταξύ 'παλαιού' και 'νέου', 'παραδοσιακού' και 'σύγχρονου', 'γηγενούς' και 'νεοεισερχόμενου'.

Στο πλαίσιο της προέρευνας στους 2 Δήμους¹ εντοπίστηκαν 3 βασικές κοινωνικές ομάδες συμφερόντων- κάτοικοι της περιοχής των οποίων οι πρακτικές διαχείρισης και αξιοποίησης της γης αποτελούν τα αίτια των αλλαγών των έγγειων σχέσεων και των συνεπακόλουθων κοινωνικών εντάσεων και συγκρούσεων: α) οι γηγενείς (γεωργοί, πολυδραστήριοι αγρότες, υπάλληλοι, ελεύθεροι επαγγελματίες, έμποροι κλπ), β. οι παλιννοστούντες στην περιοχή (εσωτερικοί και εξωτερικοί) μετανάστες, που επιστρέφουν να εγκατασταθούν στον τόπο καταγωγής τους (returnees), γ. οι 'νέο-εισερχόμενοι' (new comers) από μεγάλα αστικά κέντρα εκτός περιοχής (που δεν έχουν καταγωγή από την περιοχή).

Στο πλαίσιο της επιτόπιας έρευνας (Μάιος-Ιούλιος 2009) πραγματοποιήθηκαν συνολικά 28 ημι-δομημένες συνεντεύξεις (17 σε γηγενείς μόνιμους κατοίκους, 4 σε μετανάστες που επέστρεψαν στον τόπο καταγωγής τους, 7 σε νέο-εισερχόμενους). Η συλλογή του ερευνητικού υλικού στηρίχθηκε σε ποιοτικά δεδομένα που βασίστηκαν στη μέθοδο της συμμετοχικής παρατήρησης και της πραγματοποίησης των σχετικών συνεντεύξεων. Δεδομένης της έλλειψης επίσημων στατιστικών στοιχείων σχετικά με την εισροή νέων κατοίκων από τα αστικά κέντρα (νέο-εισερχόμενοι και παλιννοστούντες γηγενείς), ακολουθήθηκε η μέθοδος της χιονοστιβάδας για την εύρεση των πληροφορητών. Οι βασικοί άξονες του οδηγού συνέντευξης αφορούσαν: στα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά του ερωτώμενου (ηλικία, τόπος γέννησης και κύριας κατοικίας, επάγγελμα κλπ), τα κίνητρα μετακίνησης των νέων κατοίκων από το αστικό κέντρο και εγκατάστασης στην περιοχή, οι αναπαραστάσεις και προσδοκίες από το καινούριο περιβάλλον στην ύπαιθρο, η καθημερινή ζωή στην περιοχή και οι εκατέρωθεν σχέσεις (σχέσεις με τον 'άλλο'), οι αντιλήψεις για τις αλλαγές στο τοπίο, τα μελλοντικά σχέδια (να μείνουν/ να φύγουν, να επενδύσουν επαγγελματικά, να βελτιώσουν το επίπεδο ζωής)

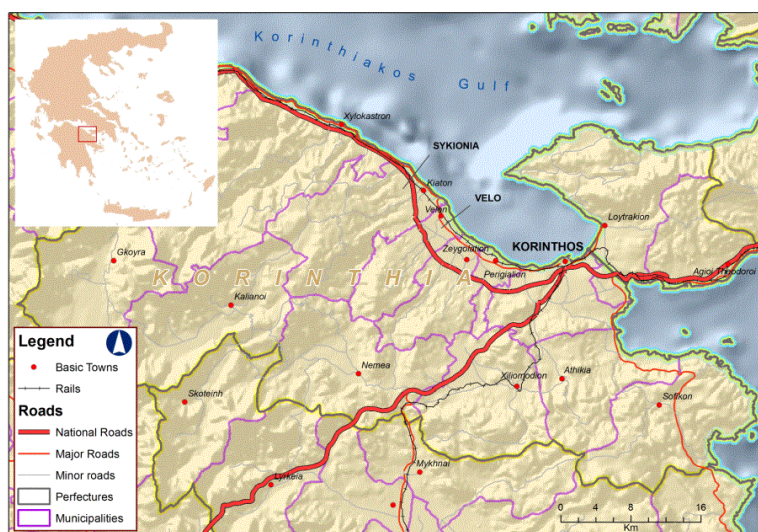
3. Η περιαστική αγροτική περιοχή στην βόρεια Κορινθία: Τα διακυβεύματα των χρήσεων γης και οι χωρικές συγκρούσεις.

Η περιοχή μελέτης παρουσιάζει την ιδιαιτερότητα να διατηρεί τον έντονο αγροτικό της χαρακτήρα παρά τις αστικές πιέσεις –ήδη από την δεκαετία του 1960 (παραθεριστικός τουρισμός των Αθηναίων, περιαστική βιομηχανική ζώνη Κορίνθου και ΠΣ Αθηνών-Πειραιά)- χάρη στην ύπαρξη γεωργικών γαιών υψηλής παραγωγικότητας και κατ' επέκταση κερδοφόρων καλλιεργειών. Μεταξύ αυτών πρωταρχικό ρόλο έχει η καλλιέργεια της σουλτανίνας με έντονο εξαγωγικό χαρακτήρα, και ακολουθούν το βερίκοκο και τα εσπεριδοειδή και τέλος η ελιά, που κυριαρχεί στις ημιορεινές και ορεινές περιοχές. Επίσης, χάρη στην ιδιαίτερα πλεονεκτική γεωγραφική της θέσης -εγγύτητα με την Αθήνα και τις μεγάλες καταναλωτικές αγορές, δίκτυο υποδομών μεταφορών- η περιοχή δεν γνώρισε ουσιαστικά οικονομική και δημογραφική παρακμή, σε αντίθεση με άλλες αγροτικές περιοχές που βίωσαν έντονα την μεταπολεμική αγροτική έξοδο.

Πρόσφατα, η εξάπλωση του περιαστικού σιδηρόδρομου από την Αθήνα μέχρι την Κόρινθο και στη συνέχεια στο Κιάτο, σε συνδυασμό με τα φυσικά θέλγητρα της περιοχής (εγγύτητα της θάλασσας, θελκτικό τοπίο αγροτικής ενδοχώρας) (επανα)προσελκύουν το ενδιαφέρον των αστών για παραθεριστική είτε μόνιμη κατοικία καθώς και για αγροτουριστικές δραστηριότητες προκαλώντας κατά συνέπεια αλλαγές και νέες συγκρούσεις στον χώρο. Δεδομένου του κορεσμού της παράκτιας ζώνης, το οικιστικό ενδιαφέρον μετατοπίζεται όλο και περισσότερο προς τις ημιορεινές ζώνες της αγροτικής ενδοχώρας.

¹ Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Προγράμματος RAMSES2 «Αστικοποίηση των παραθαλάσσιων μεσογειακών ζωνών και διατήρηση των ανοικτών χώρων (γεωργικών και φυσικών)», που συντόνισε η Γαλλική Σχολή Ρώμης με επιστημονικούς υπεύθυνους τους καθ. J.-F. Chauvard και C.Perrin (2008-2010).

Χάρτης 1. Η περιοχή έρευνας στη Β.Κορινθία: Δήμος Βέλου και Δήμος Σικυωνίων

Επεξεργασία: Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Γεωγραφίας, Εργαστήριο Γεωπληροφορικής και Χαρτογραφίας

Συνολικά μπορούμε να διακρίνουμε 4 ζώνες με διαφορετικές κοινωνικο-παραγωγικές δυναμικές και λειτουργίες: 1) Η παράκτια ζώνη που οριοθετείται νότια από την Παλαιά Εθνική Οδό (ΠΕΟ) και την σιδηροδρομική γραμμή. Ζώνη κορεσμένη οικιστικά, όπου κυριαρχεί ο τριτογενής τομέας: τουρισμός, εμπόριο, διοικητικές υπηρεσίες. 2) Η πεδινή ζώνη μεταξύ της ΠΕΟ και της ΝΕΟ: ενδιάμεση ζώνη έντονης αστικοποίησης με εναλλαγές μικρών 'εγκλωβισμένων' αγροτεμαχίων. Στον τομέα της αγροτικής παραγωγής υπερισχύουν οι καλλιέργειες λεμονιού και βερίκοκου. 3) Η ημιορεινή αγροτική ενδοχώρα νότια της ΝΕΟ αποτελεί τον κατεξοχήν χώρο νέων διακυβευμάτων. Το ελκυστικό αγροτικό τοπίο και η αμφιθεατρική θέα προς τον Κορινθιακό κόλπο προσελκύει τα τελευταία χρόνια αστούς (από την Αθήνα, Κόρινθο ή/ και εξωτερικό) για μόνιμη ή εποχική εγκατάσταση (κύρια και παραθεριστική κατοικία). Όσον αφορά στη γεωργική παραγωγή και το αγροτικό τοπίο, η δυναμική αμπελοκαλλιέργεια (σουλτανίνα) εναλλάσσεται με την καλλιέργεια της ελιάς. 4) Η ορεινή αγροτική ενδοχώρα παρουσιάζει έντονο αγροτικό χαρακτήρα (σουλτανίνα, ελιά) και χαμηλές πληθυσμιακές πυκνότητες (παλιά μετανάστευση ορεισίβιων στα πεδινά και στις πόλεις, κλειστές κατοικίες).

Η αστική επέκταση από την παράλια ζώνη προς την αγροτική ημιορεινή και ορεινή ενδοχώρα και οι συνακόλουθοι χωρο-κοινωνικοί μετασχηματισμοί σχετίζονται άμεσα με τον βαθμό επιρροής της παραθαλάσσιας ζώνης στις εσωτερικές αγροτικές ζώνες (επέκταση κατοικίας και τουριστικών λειτουργιών), τη χρονο/απόσταση των περιοχών της ενδοχώρας από τη θάλασσα και τα δίκτυα μεταφοράς (σταθμός περιαστικού τραίνου, εθνική οδός), τις διαφορικές τιμές γης μεταξύ παραθαλάσσιας (αστικοποιημένης) και εσωτερικής (αγροτικής) ζώνης, και τελικά, με το βαθμό της «προσφερόμενης αγροτικότητας» της εσωτερικής ζώνης. Όσο πλησιάζουμε προς την παραθαλάσσια ζώνη οι αστικές πιέσεις είναι μεγαλύτερες ενώ ο αγροτικός χαρακτήρας των περιοχών αυτών περιορίζεται σε μεμονωμένους θύλακες.

Στο πλαίσιο αυτό οι συγκρούσεις γύρω από τις χρήσεις γης που καταγράφηκαν στην περιοχή είναι: 1) *οικοδομήσιμη γη έναντι γεωργικής γης*. Η απουσία ενός ευκρινούς και συνεπούς θεσμικού πλαισίου χωροταξικού σχεδιασμού και προστασίας των γεωργικών χρήσεων, η κρίση της γεωργίας (οι καλλιέργειες λεμονιού και βερίκοκου στην πεδινή ζώνη λόγω κρίσης των αγορών αλλά και της δραματικής μείωσης του νερού), οι μικροαγροτικές δομές και ο πολυκερματισμός των αγροτικών γαιών που διευκολύνουν την πώληση και κερδοσκοπία στη γεωργική γη, πολύ

περισσότερο που οι νέοι δεν ενδιαφέρονται να διαδεχθούν, ii) *γεωργική γη έναντι δάσους*. Οι εκτεταμένες εκχερσώσεις και οι φωτιές στην (δημόσια) δασική ζώνη των ημιορεινών με την προοπτική οικειοποίησης (ιδιωτικοποίησης) και καλλιέργειας της δυναμικής και κερδοφόρας καλλιέργειας της σουλτανίνας (οικοδομήσιμη γη μελλοντικά?) αποκαλύπτουν τις στρατηγικές έγγειας διαχείρισης κάποιων τοπικών δρώντων, iii) *γεωργική γη πεδιάδας (κυρίως εσπεριδοειδή και βερίκοκα) έναντι γεωργική γη των ημιορεινών (σουλτανίνα)*. Η υπέρμετρη άρδευση των αμπελιών (γεωτρήσεις) στις ψηλότερες ζώνες στερεί τις χαμηλότερες περιοχές της πεδιάδας από αρδευτικούς πόρους προκαλώντας εντάσεις μεταξύ αγροτών σε ενδοπεριφερειακό επίπεδο.

4. Κοινωνικές αναπαραστάσεις, χωρικές διαχειριστικές πρακτικές και κοινωνικές συγκρούσεις στον περιαστικό αγροτικό χώρο της Κορινθίας.

Μέσα από την ανάλυση του εθνογραφικού υλικού που συλλέχθηκε κατά την επιτόπια έρευνα (ημιδομημένες συνεντεύξεις, συμμετοχική παρατήρηση) θα μπορούσε κανείς να διαπιστώσει ότι για τους νέο-εισερχόμενους κατοίκους βασικό κίνητρο είναι η επαφή με την φύση, το ιδιαίτερο τοπίο (συνδυασμός βουνού και θάλασσας) και η 'βίωση της αγροτικότητας' (μονοκατοικία με αυλή, κήπο με κηπευτικά, κότες κλπ). Για κάποιους από αυτούς, όπως νέοι διπλωματούχοι, είναι η αναζήτηση δουλειάς λόγω της ανεργίας στην πόλη. Για αυτούς που φέρουν αγροτική καταγωγή (από οπουδήποτε), ισχυρό κίνητρο ήταν η επανασύνδεση με τις αγροτικές ρίζες. Για τους παλιννοστήσαντες στον τόπο καταγωγής το κίνητρο ήταν πάνω από όλα 'η αφόρητη ζωή στην Αθήνα' ή στην μεγάλη πόλη (θόρυβος, καυσαέριο, αποξένωση κλπ) και ο δεσμός με τον τόπο καταγωγής (πατρικό σπίτι, κτήματα, συγγενείς). Για αυτούς που ήρθαν από το εξωτερικό το αίτιο ήταν η δυσκολία προσαρμογής στο κλίμα και η νοοτροπία «των Βόρειοευρωπαίων». Ωστόσο πρέπει να σημειωθεί ότι η νοσταλγία των παλιννοστούντων για «το χωριό του κάποτε, του παλιού καιρού» (αγνά τρόφιμα, κοινωνικότητα και σεβασμός για τον άλλον, καθαρό περιβάλλον) συχνά τους μπλοκάρουν σε στερεοτυπικές αναπαραστάσεις για μια εξιδανικευμένη και ουτοπική ύπαιθρο (Bunce, 2003). Η ύπαιθρος σημασιοδοτείται ως ένας 'ιερός πατρογονικός τόπος εν ονόματι της διατήρησης του' (Bossuet 2006), αντιλήψεις που θα μπορούσαν να εξυπηρετήσουν –στην κατάλληλη περίπτωση– τα ατομικά συμφέροντα των νέων κατοίκων (π.χ. διασφάλιση ιδιωτικότητας, της ηρεμίας και του πράσινου του περιβάλλοντος χώρου του σπιτιού τους). Αυτές οι νοοτροπίες και συμπεριφορές μπορεί να επισύρουν οχλήσεις προκαλώντας εντάσεις ή ακόμα και συγκρούσεις γύρω από τις χρήσεις γης και τις κοινωνικές διαχειριστικές πρακτικές εξαιτίας των νέων συσχετισμών εξουσίας μεταξύ παλιών και νέων δρώντων.

Γηγενείς και νέοι κάτοικοι. Εκatéρωθεν αξιολογήσεις, αντιπαραθέσεις και ανταγωνισμοί.

Η συγκατοίκηση διαφόρων κοινωνικών δρώντων με διαφορετικά συμφέροντα και στόχους, η εκatéρωθεν άγνοια των κωδίκων αξιών και των πρακτικών αναδεικνύουν τις μεταξύ τους αντιπαλότητες, που γεννούν συγκρούσεις μεταξύ του 'παλιού' (εγγεγραμμένο τοπικά μέσω διαφόρων εκφράσεων της καθημερινότητας) και του νεοεισερχόμενου από τα έξω που, επίσης, διεκδικεί τον ζωτικό του χώρο στο τοπικό γίγνεσθαι. Οι αντιπαλότητες, εκφρασμένες είτε υποβόσκουσες, σκιαγραφούν τις διαφορετικές προσλήψεις για την αγροτικότητα: η 'βιωμένη αγροτικότητα' από τους αυτόχθονες (παλαιότητα και μονιμότητα της κατοικίας και των διαφόρων κωδίκων και πρακτικών), η 'νοσταλγική αγροτικότητα' από τους παλιννοστούντες μετανάστες στον τόπο καταγωγής, η 'φαντασιακή αγροτικότητα' από τους νέο-εισερχόμενους αστούς της πόλης. Διάφορες αιτίες που σχετίζονται με την 'γεωγραφική εγγύτητα' (άμεση επαφή, γειννίαση) αναφέρονται τόσο από τους αυτόχθονες όσο και από τους νέο-εγκατασταθέντες ως πηγές απογοήτευσης σχετικά με τις προσδοκίες των μεν για τους δε και τις αμοιβαίες απορρίψεις ή ακόμα ως πηγές εντάσεων και συγκρούσεων. Έτσι, οι αυτόχθονες ισχυρίζονται ότι οι νέο-εγκατασταθέντες, οι Αθηναίοι, παραμένουν κλεισμένοι στον εαυτό τους:

«Δεν βγαίνουν ποτέ στην πλατεία να ανταλλάξουμε δυο κουβέντες, ... δεν συχνάζουν στο καφενείο να τους κεράσουμε έναν καφέ να γνωριστούμε. Κτίζουν σπίτια φρούρια. Κλειστοί και μονόχνοτοι κουβαλούν την κουλτούρα της πόλης. Αποξένωση και κλειστές πόρτες».

Η απομόνωση στο σπίτι-καταφύγιο, μεζονέτα με κήπο που περιβάλλεται από ψηλό τοίχο, *‘για να μην με βλέπουνε και να μην τους βλέπω’* δημιουργεί έναν χωρικό διαχωρισμό που αντανάκλα την κοινωνική αποστασιοποίηση αν όχι την απόρριψη *‘του άλλου’* μέσα από την αξιολόγηση του αγροτικού ως οπισθοδρομικό από μια σχετική ελίτ. Χαρακτηριστική του κοινωνικού διαχωρισμού στο χώρο είναι η αποκαλούμενη περιοχή *‘Αθηναϊκά’* σε αγροτική κοινότητα των ημιορεινών του Δήμου Σικυωνίων όπου συγκεντρώνονται νέες κατοικίες Αθηναίων για μόνιμη και παραθεριστική κατοικία. Κάποιοι *‘νεοεισερχόμενοι αστοί’* λένε χαρακτηριστικά για τις σχέσεις τους με τους ντόπιους:

«Μια καλημέρα έχω μαζί τους και πολύ είναι... Οι ντόπιοι δεν έχουν το στίγμα του αγρότη. Έχουν χάσει την κουλτούρα της αγροτικής ζωής και της αυτάρκους αγροικίας. Είναι εξαρτώμενοι, καιροσκόποι και λειτουργούν ευκαιριακά. Καλλιεργούν με την προσδοκία όχι τι θα αποδώσουν τα κτήματα αλλά με την προσδοκία ενός χαλαζιού για να πάρουν την πλουσιοπάροχη αποζημίωση. Αυτό είναι ανήθικο».

Παράλληλα παραπονιούνται ότι οι αγρότες τους αντιμετωπίζουν ως *‘ευκαιρία για πλουτισμό’* κερδοσκοπώντας στην αγορά γεωργικής γης:

«Έχουν τη νοοτροπία του νεόπλουτου.. οι νέοι δεν πάνε στη γεωργία, προτιμούν το εύκολο χρήμα από την πώληση ενός οικοπέδου και μόλις πάρουν τα λεφτά τρέχουν να αγοράσουν διαμέρισμα στο Κιάτο για να ‘χουν να λένε ότι ζουν στην πόλη. Είναι το κόμπλεξ του χωριάτη»

«Τον Αθηναίο τον βλέπουν σαν ευκαιρία. Τα ανύποπτα θύματα. Ο Αθηναίος διακινεί το χρήμα. Για έναν ντόπιο ένα κτήμα με ελιές είναι ένα κτήμα με ελιές με 3.000 το στρέμμα. Για έναν Αθηναίο είναι ένα κτήμα με 40.000 το στρέμμα.

Είναι αντιφατικές προσωπικότητες. Πουλάνε 4 στρέμματα στον Αθηναίο και του παίρνουν 100.000 ευρώ και αύριο τον βρίζουνε που μας κουβαλήθηκε εδώ και μας κάνει μηνύσεις για φυτοφάρμακα».

Για τους Αθηναίους, οι αυτόχθονες δεν συμμορφώνονται με τους κανόνες υγιεινής και προστασίας του περιβάλλοντος της κοινότητας τους:

«Δεν αγαπούν το χωριό τους, με την έννοια ότι δεν σέβονται τους πολεοδομικούς κανόνες και το περιβάλλον *‘κτίζουν όπου να’ ναι και όπως να’ ναι’*. Δεν υπακούουν σε κανόνες υγιεινής αφού πετάνε τα βρωμόνερα του νεροχύτη στο δρόμο και ρυπαίνουν το περιβάλλον. Πετάνε τα σκουπίδια στο δάσος, ραντίζουν με φυτοφάρμακα τα αμπέλια αδιαφορώντας για το ποιος μένει δίπλα... Ήρθαμε εμείς και βάλαμε τάξη αναβαθμίζοντας τον τόπο. Στα Αθηναϊκά καθαρίσαμε τη ρεματιά που έχει φυσικό κάλος, βάλαμε κρουνοούς... την αξία σε ένα χωριό τη δίνουν τα σπίτια που χτίζονται και οι νέοι άνθρωποι που μπαίνουν μέσα».

Από την άλλη οι αυτόχθονες παραπονιούνται ότι οι νέο-εγκατασταθέντες αστοί κουβαλούν το πρότυπο της αστικής ζωής τους, χωρίς να έχουν διάθεση να προσαρμοστούν στην πραγματικότητα της τοπικής αγροτικής ζωής καθώς δεν επιδεικνύουν ανοχή στις ρουτίνες και στις *‘επιτακτικότητες’* των αγροτικών δραστηριοτήτων, όπως οι θόρυβοι των αγροτικών μηχανημάτων, οι μυρωδιές των κτηνοτροφικών εγκαταστάσεων και τα φυτοφάρμακα στις καλλιέργειες. Ταυτόχρονα, όμως, επισημαίνουν ότι:

«Οι αστοί ήξεραν που ερχόντουσαν. Εδώ ζούμε από τη γεωργία, δεν μπορούν να μας κυνηγάνε με μηνύσεις για τα φυτοφάρμακα που ρίχνουμε στα αμπέλια ή επειδή η στάνη μυρίζει προβατίλα και κοπριά. Ήρθαν τα άγρια να διώξουν τα ήμερα;».

Σε κάθε περίπτωση, είναι εμφανές ότι οι αστοί δεν μπορούν να ανεχθούν την ρουτίνα και τις νοοτροπίες του αγροτικού περιγύρου και *‘κρατούν τις αποστάσεις από τον γείτονα’*. Αποστασιοποιημένες και ενίοτε συγκρουσιακές σχέσεις που μπορεί να καταλήξουν στην κλήση της αστυνομίας (τήρηση κοινής ησυχίας) ή σε μήνυση (ρίψη φυτοφαρμάκων ως κίνδυνος για τη δημόσια υγεία). Υπό το πρίσμα της *‘νέας αγροτικότητας’*, θα μπορούσε να πει κανείς ότι το αγροτικό καταλήγει να είναι περισσότερο αντιληπτό ως *«ντεκόρ ζωής»* ή ένα *«προνομιακό καταφύγιο»* για τους

αστούς που (επαν)ανακαλύπτουν την ύπαιθρο και τη φύση, παρά ένας ζωντανός διαδραστικός χώρος μεταξύ αστικού- αγροτικού. Στο πλαίσιο αυτό, η συνέντευξη ντόπιων και νεοεισερχόμενων αστών, ουσιαστικά αναδεικνύει την ανάδυση ατομικών και κοινωνικών ταυτοτήτων μέσα από την συνάντηση και εμπλοκή των πολιτισμικών τους αναπαραστάσεων και απλουστευτικών στερεοτυπικών κρίσεων. Έτσι, η διαπολιτισμική τους συνάντηση αποκτά μια έντονη συγκρουσιακή διάσταση, καθώς διακυβεύονται εκατέρωθεν πολιτισμικές αξίες και πρότυπα που χαρακτηρίζουν τον τρόπο ζωής, την ηθική και κοινωνική υπόσταση των εμπλεκόμενων μερών. Μέσα από αυτήν την αντιπαλότητα η αποστασιοποίηση από τον «Άλλον» σημαίνει ταυτόχρονα αποκλεισμό και υποβιβασμό του, όχι επειδή δεν διαθέτει και δεν υιοθετεί αξίες και πρότυπα ζωής μέσα από τα οποία ο «Εαυτός» θεμελιώνει κατά καιρούς τον αυτοπροσδιορισμό του, αλλά κυρίως διότι θεωρείται ότι, ο «Άλλος» τα αμφισβητεί και τα απαξιώνει με τρόπο ανοιχτό και προκλητικό.

Αντιλήψεις για τις αλλαγές του τοπίου

Όσον αφορά στις αντιλήψεις για τις αλλαγές του τοπίου, όλοι συμφωνούν, τόσο οι αυτόχθονες όσο και οι νεοαφιχθέντες, ότι τα χωριά έχασαν την φυσιογνωμία τους (*‘δεν είναι σαν τον παλιό καλό καιρό’*). Ειδικότερα η παράκτια ζώνη έχει υπερβολικά κτιστεί, άναρχα (στενοί δρόμοι σε σημείο να μην χωρά το απορριμματοφόρο για την αποκομιδή σκουπιδιών, έλλειψη υποδομών, κυκλοφοριακή συμφόρηση, θόρυβος, κλπ) κατά τρόπο ώστε *‘ο ήλιος να μην φθάνει μέσα στα σπίτια’*, *‘στην πεδιάδα ξηλώσαμε τα ξινά για να φυτεύσουμε κίρια’*.

Σύμφωνα με τις αντιλήψεις τους, αυτή η υποβάθμιση του τοπίου και του περιβάλλοντος οφείλεται στην ολιγωρία των αρχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (απουσία πολεοδομικού σχεδιασμού και θεσμικής προστασίας της γεωργικής γης) και όχι σε ατομικές συμπεριφορές και πρακτικές, τοπικών και εξω-τοπικών δρώντων. Η ενοχοποίηση «του άλλου» και κυρίως «του κράτους» είναι χαρακτηριστική των ατομιστικών προσεγγίσεων και διαχειριστικών στρατηγικών που σε καμιά περίπτωση δεν άπτονται μιας οπτικής «κοινών αγαθών» όπως είναι το τοπίο, το περιβάλλον και οι φυσικοί πόροι.

5. Συμπερασματικές επισημάνσεις

Η εισήγηση αυτή επικεντρώθηκε στις χωροκοινωνικές δυναμικές της παραθαλάσσιας αγροτικής ζώνης της βορείου Κορινθίας που συνδέονται με τις παλαιότερες και νεότερες περιαστικές λειτουργίες της περιοχής. Πρόσφατα, η επέκταση του προαστικού σιδηροδρόμου μέχρι την Κόρινθο και το Κιάτο συνέβαλε στην σύντμηση του χρόνου μετακίνησης των περιοχών αυτών με το αστικό κέντρο. Έτσι, η έντονη κοινωνική και γεωγραφική κινητικότητα των ατόμων και γενικότερα, η πύκνωση των ροών (ανθρώπων, προϊόντων, πληροφοριών, κλπ) συνεπάγονται μια διαδικασία ώσμωσης διαφορετικών αλλά συμπληρωματικών τρόπων ζωής. Οι σχέσεις πόλης-υπαιθρου αλλάζουν συνεχώς μέσα από τις ποικιλόμορφες και πολυτοπικές εμπειρίες των δρώντων υποκειμένων, την πολυπλοκότητα των κοινωνικών τους σχέσεων, και τις στενές και αλληλεξάρτητες παραγωγικές και καταναλωτικές τους πρακτικές σε πολλούς τόπους. Πράγματι, η προσέλκυση νέου πληθυσμού στην περιοχή για μόνιμη ή εποχική εγκατάσταση και η συνύπαρξη ‘του παλαιού’ και ‘του νέου’ δημιουργούν νέα διακυβεύματα αξιοποίησης του χώρου. Οι ποικίλες κοινωνικές νοηματοδοτήσεις της «φύσης» της, «υπαιθρου» και της «αγροτικότητας» που νομιμοποιούν τις κατά περίπτωση ακολουθούμενες πρακτικές χρήσης από τους κοινωνικούς δρώντες (γεωργικές, περιβαλλοντικές, οικιστικές χρήσεις, κοκ) αναδεικνύουν νέους τύπους χωρικών και κοινωνικών συγκρούσεων στην τοπική κλίμακα. Έτσι, για κάποιους νέο-εισερχόμενους κατοίκους η ύπαιθρος σημασιοδοτείται ως ένας τόπος που θα πρέπει να διατηρηθεί ως έχει στο πλαίσιο της περιβαλλοντικής προσέγγισης και της προστασίας της πατρογονικής κληρονομιάς. Προσέγγιση που φέρνει σε αντιπαράθεση τις παραγωγικές και καταναλωτικές λειτουργίες (γεωργία, βιοτεχνία, τουρισμός, αναψυχή) με τις περιβαλλοντικές και τις τοπιακές λειτουργίες και εγείρει ζητήματα εξυπηρέτησης πολλαπλών ατομικών

συμφερόντων και δημοσίου συμφέροντος. Για τους αυτόχθονες η ύπαιθρος εκφράζει τη 'βιωμένη αγροτικότητα', της οποίας οι διαχειριστικές επιλογές νομιμοποιούνται από την παλαιότητα κωδίκων, πρακτικών και πολιτισμικών αξιών. Παράλληλα, για κάποιους από τους αστούς, ο ύπαιθρος αγροτικός χώρος γίνεται περισσότερο αντιληπτός ως «πλαίσιο ζωής» ή ένα «προνομιακό καταφύγιο» μέσω του οποίου επαναανακαλύπτουν την ύπαιθρο και τη φύση και λιγότερο ένας ζωντανός διαδραστικός χώρος μεταξύ αστικού και αγροτικού. Αυτές οι πολιτισμικές αναπαραστάσεις, απόρροια της διαπολιτισμικής συνάντησης ντόπιων και νεοεισερχόμενων, οδηγεί σε εκατέρωθεν πολιτισμικές αξιολογήσεις και πρακτικές ταξινόμησης τους ενώ οι αντίστοιχες πρακτικές και συμπεριφορές οικειοποίησης του χώρου μπορεί να οδηγήσουν σε εντάσεις ή ακόμα και συγκρούσεις γύρω από τις χρήσεις γης και τις κοινωνικές διαχειριστικές πρακτικές εξαιτίας των νέων συσχετισμών δύναμης και εξουσίας μεταξύ παλιών και νέων δρώντων.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Ανθοπούλου Θ., 2009: *Ο περιαστικός αγροτικός χώρος και το διακύβευμα της πολυλειτουργικότητας της γεωργίας*, 2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Παν/μιο Θεσσαλίας, Βόλος, 1821-1289.
- Burgel G., 1987: Η επάνοδος στην αγροτική Ελλάδα, στο: Σ.Δαμιανάκος (επιμ) *Διαδικασίες κοινωνικού μετασχηματισμού στην αγροτική Ελλάδα*, ΕΚΚΕ, Αθήνα, 29-43.
- Γούσιος Δ., 2006: *Συστήματα οργάνωσης και ευέλικτης προσαρμογής της αγροτικής οικογένειας στον ελληνικό ύπαιθρο χώρο: η δυναμική της συνεργασίας και του με αποκλεισμού*, Διεθνές Συνέδριο 2006, Πάντειο Παν/μιο- Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, 113-128.
- Μανωλίδης Κ., Θ.Καναρέλης, (επιμ), 2009: *Η διεκδίκηση της υπαίθρου. Φύση και κοινωνικές πρακτικές στη σύγχρονη Ελλάδα*. Παν/μιο Θεσσαλίας- Ίνδικτος, Αθήνα.
- Bossuet L., 2006: Peri-rural populations in search of territory. *Sociologia Ruralis*, **46(3)**, 214-228.
- Bunce M., 2003: Reproducing rural idylls, in P.Cloke (ed), *Country Visions*. Pearson, Harlow, UK, 211-232.
- Eriksen T.H., 1993: *Ethnicity and nationalism: Anthropological Perspectives*. Pluto Press, London.
- Giddens A., 1991: *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age*. Polity Press, Cambridge.
- Halfacree K., 1993: Locality and social representation: space, discourse and alternative definitions of the rural. *Journal of Rural Studies*, **9**, 3-37.
- Halfacree K., 2008: To revitalize counterurbanisation research? Recognising an international and fuller picture. *Population, Space and Place*, **14**, 479-495.
- Jeanneaux P., P.Perrier-Cornet, 2008: Les conflits d'usage du cadre de vie dans les espaces ruraux et la decision publique locale. *Economie Rurale*, **306**, 38-54.
- Modenes Cabrerizo J, J.Colas, 2007: Second homes in Spain: Socio-demographic and Geographical profiles. *Population*, **62**, 157-171.
- Mormont M., 1987: Rural nature and urban nature, *Sociologia Ruralis*, **27(1)**, 3-27.
- Vepsalainen M., K.Pitkanen, 2010: Second home countryside. Representations of the rural in Finnish popular discourses. *Journal of Rural Studies*, **26**, 194-204.
- Woods M., 2005: *Rural Geography*. Sage, London, 210-220.
- Woods M., 2003: Conflicting environmental visions of the rural: windfarm development in Mid Wales. *Sociologia Ruralis*, **43(3)**, 271-288.
- Woods M., 1997: Researching rural conflicts: hunting, local politics and actor-networks, *Journal of Rural Studies*. **14(3)**, 321-340.